

Bene sėkmingiausiai susiklostė Jurgio Valiukėno sūnaus Mečio (1910–1999), pirmagimio palikuonio su antrąja žmona Uršule, likimas. 1929 m. jis baigė Utenos „Saulės“ gimnaziją. Karo prievolę atliko kariūnų aspirantų kursuose kaip atsargos jaunesnysis leitenantas. Dirbdamas nuo 1932 m. studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto Ekonomikos skyriuje. Parengė diplominį darbą „Žemės banko politika iki 1930 m. reformos“, jį sėkmingai apgynė Vilniaus universitete 1943 m. ir tapo diplomuotu ekonomistu. Studijuodamas buvo „Neo-Lithuania“ korporacijos aktyvistas, o 1938–1939 m. – jos valdybos pirmininkas. 1939 m. tapo „Jaunosios Lietuvos“ centro valdybos nariu. 1936–1944 m. dirbo Žemės banke Kaune. Buvo aktyvus rezistentas prieš bolševikus ir vokiečius. 1941 m. birželį vos išvengė bolševikų arešto. Tada Mečys dalyvavo Lietuvių nacionalistų partijos veikloje. Šią organizaciją vokiečiams uždarius, 1942–1944 m. veikė Lietuvių laisvės kovotojų sąjungoje (LLKS), buvo vienas iš pagrindžio spaudos platintojų ir brolio Antano talkininkų perduodant informaciją iš Lietuvos pagrindžio į Vokietiją ir atgalios.

1944 m. Mečys pasitraukė į Vokietiją. 1945–1950 m. buvo LLKS atstovas VLIK-e. Gyvendamas Vokietijoje, 1946 m. susituokė su Eleonora Ilgūnaite, kilusia iš Vilkaviškio apskrities, ir 1949 m. abu išvyko į JAV. Ten užaugino keturis sūnus ir dukrą. M. Valiukėnas visą laiką aktyviai dalyvavo lietuvių tautinės krypties organizacijų veikloje. 1948–1950 m. buvo Tautos fondo valdybos narys, 1959–1961 m. – JAV atkurtos „Neo-Lithuania“ korporacijos pirmininkas, Amerikos lietuvių tautinės sąjungos valdybos narys. Jis reiškėsi kaip žurnalistas, įvairiu laiku rašė į „Akademiką“, „Jaunąją kartą“, „Skautų aidą“, „Mintį“, „Dirvą“. Buvo vienas iš „Naujosios Vilties“ žurnalo organizatorių, jo redakcinės komisijos narys, Amerikos lietuvių tautinės sąjungos valdybos vicepirmininkas, 1967–1969 m. ir 1981–1984 m. – Amerikos lietuvių spaudos, o 1984–1988 m. – radijo draugijos „Viltis“ valdybos narys. Ilgai gyvenęs Čikagoje, 1998 m. persikėlė į Vajomingo (Wyoming) valstiją, arčiau dukters šeimos, po metų ten ir mirė. Palaidotas Čikagoje.

Spalvingiausias ir tragiškiausias antrojo Uršulės ir Jurgio Valiukėnų sūnaus Antano gyvenimas (1913–1946), tempu ir energinga raiška priimančiantis meteoro skrydį, kai vardan idealo sudegama nepaliekant pelekų, o skrydžio detalės ištirpsta laiko tėkmėje, palikdamos tik faktų nuo-

trupas, liudijimų fragmentus, kadaise užrašytus žodžius. Apie šio dėdės ir jo kartos likimą Mečislovas parašė didelę apybraižą „Gyvenimas – meteoras skrydis“ (2003). Tai buvo labai intelektualiai asmenybė, priklausiusi pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikais susiformavusiai kartai, jos tautiškajam ideologiniam sparnui. Buvo talentingas žurnalistas ir visuomenininkas. Okupuotoje Lietuvoje nedvejodamas kovojo tiek prieš nacizmą, tiek prieš bolševizmą. Nuo bolševikų ir krito pačiame jėgų žydėjime eidamas vos trisdešimt ketvirtuosius metus.

Baigęs Daugailių pradžios mokyklą, Antanas išlaikė egzaminus į Utenos „Saulės“ gimnazijos antrąją klasę. Jį domino daugiau humanitariniai mokslai. Turėjo potraukį dailei, daug piešė ir tapė, nors vėliau to potraukio neugdė. Paskutinius dvejus metus, remiamas motinos brolio kunigo A. Čiegio, mokėsi Švėkšnos „Saulės“ gimnazijoje, kurią baigė 1931 m. Ten buvo „Jaunosios Lietuvos“ moksleivių būrelio pirmininkas, skautas, aktyvus lavinimosi būrelio „Ąžuolas“ narys.

1931 m. Antanas įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą ir tikėjosi pasirengti žurnalistu. Jo pasirinktoji studijų kryptis buvo trilypė: lietuvių ir prancūzų literatūra bei filosofija. Jau nuo studijų pradžios buvo „Neo-Lithuania“ korporacijos narys.

Studijuodamas pasinėrė į širdžiai mielą žurnalistinę veiklą. Greitai buvo pastebėtas ir neolitanų pakviestas dirbti šios korporacijos laikraštyje „Studentų balsas“. 1932 m. pradžioje pasirodė pirmieji Antano straipsniai politikos, kultūros ir visuomeninėmis temomis. Nuo 1933 m. neolituanai nusprendė vietoj „Studentų balso“ leisti solidesnį leidinį – žurnalą „Akademikas“. Jo organizatoriumi ir pirmuoju redaktoriumi buvo pakviestas vos dvidešimtmetį atšventęs A. Valiukėnas. Visuomenė „Akademiko“ žurnalą sutiko palankiai. Jaunojo redaktoriaus kviečiami, sutiko bendradarbiauti daugelis ne tik jaunesnės, bet ir vyresnės kartos žinomų autorių: Sofija Čiurlionienė, Julijonas Lindė-Dobilas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Faustas Kirša, Vydūnas, Eduardas Volteris, Valentinus Gustainis ir kiti.

A. Valiukėnas išleido septyniolika „Akademiko“ numerių. 1934 m. jam buvo pasiūlyta redaguoti kitą leidinį – tautinio jaunimo „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos savaitraštį „Jaunoji karta“. Tai buvo daug didesnio tiražo ir platesnei visuomenei skirtas leidinys. Tapęs „Jaunosios kartos“

redaktoriumi, Antanas tęsė „Akademike“ susiformavusias tradicijas. Itin bičiuliškai jam talkino Jonas Kossu-Aleksandravičius, Kazys Binkis ir Antanas Miškinis. Leidinys greitai įgijo populiarumą visuomenėje, nes redaktorius ir jo bendradarbiai kritiškai vertino aplinką ir kėlė įvairius, kartais aiškaus atsakymo reikalaujančius klausimus tiems, kurie buvo prie valstybės vairo, dėl nepadarytų ar per daug lėtai dirbamų darbų, kad tautos pažanga būtų ženklėsnė. Tai nepatiko „Jaunosios Lietuvos“ vadui Benediktui Grėbliūnui ir šis nepaklusnų A. Valiukėną, suredagavusį 34-ąjį žurnalo numerį, iš redaktoriaus pareigų atleido. Išėjęs iš redakcijos, dirbo Kauno radiofone ir Lietuvos tautininkų sąjungos generalinio sekretoriaus tarnyboje. Tuo metu Antanas vertė iš prancūzų kalbos Prospero Merimė (Prosper Mérimée) romaną „Kolomba“ (išleistas 1937 m.).

1931–1935 m. A. Valiukėnas išklausė penkių semestrų studijų kursą Lietuvos universiteto Filologijos fakultete, o 1936 m. gavo Švietimo ministerijos stipendiją ir tęsė mokslus Ciūricho universitete Šveicarijoje. Pasirinktos studijų kryptys – socialinė pedagogika ir istorija. Greta studijų universitete lankė įvairius specializuotus kursus kitose Šveicarijos vietose ir kaimyninėje Austrijoje. Studijuodamas Šveicarijoje, Antanas buvo ir specialusis „Lietuvos aidą“ korespondentas toje šalyje. Rašė analitines apybraižas Vidurio Europos ekonomikos, kultūros ir politikos temomis bei reportažus iš „karštųjų“ Europos taškų. Iš reportažų, politinių apmąstymų ir prognozių aiškėjo jo mąstymo nuostata, kad pavojus Europai slypi Vokietijos prūsiškojo militarizmo doktrinoje. Tuo metu, kai Vakarų Europa ir Lietuva šventai tikėjo Miuncheno sutartimi, Antanas prakalbo apie naujus pavojus visam Europos žemynui, tačiau į tai nebuvo sureaguota.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, visi valstybės stipendininkai buvo atšaukti. Liko neapgintas A. Valiukėno diplominis darbas. Grįžęs į Lietuvą, vėl ėmėsi politinės žurnalistikos, bendradarbiavo „Vairo“ laikraštyje, o įvedus į Lietuvą sovietų įgulas, ėmėsi įvykių komentatoriaus, vertintojo ir prognozuotojo vaidmens.

1939 m., rašydamas straipsnius „Vairui“, A. Valiukėnas suartėjo su naujai besiformuojančia neformalia Jaunųjų tautininkų grupe, kurios *spiritus movens* buvo ekonomistas, VDU docentas dr. Domas Cesevičius, tais metais tapęs Lietuvos tautininkų sąjungos pirmininku. Be

jo, šios ideologinės grupės branduolį sudarė Tomas Bronius Dirmeikis, Bronys Raila, Vincas Rastenis, Jonas Statkus, Kazys Dausa ir kt., iš viso 20–25 asmenys. K. Dausa ir A. Valiukėnas spėjo parengti vos šešis „Vairo“ numerius, kai 1940 m. birželio 15-ąją šalį užgriuvo sovietų okupacija. Toji diena nutraukė tautos natūralią politinę ir kultūrinę raidą, sudarkė jos žmonių likimus. Birželio 21 d. A. Valiukėnas per „žaliąją sieną“ iš Lietuvos pasitraukė į Vokietijos valdytą Klaipėdos kraštą, kurį laiką gyveno policijos priežiūroje ir buvo nugabentas į Gleisgarbeno filtracijos stovyklą Rytprūsiuose. Vėliau dirbo fizinį darbą Gešviečiuose (prie Įsručio), o spalio mėn. persikėlė į Berlyną, dirbo spaustuvėje. Čia įsitraukė į Lietuvos desovietizacijos veiklą, tapo artimu Lietuvos Respublikos pasiuntinio Berlyne Kazio Škirpos talkininku ir bendražygiu. 1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne kartu su kitais 28 bendraminčiais A. Valiukėnas pasirašė Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) steigiamąjį aktą, buvo pakviestas į jo tarybą, dalyvavo rengiant organizacijos programinius dokumentus. 1941 m. pavasarį Antanas buvo išrinktas Lietuvių sąjungos Berlyne sekretoriumi. Eidamas šias pareigas iki 1945 m., labai daug prisidėjo sprendžiant lietuvių pabėgėlių Vokietijoje apgyvendinimo, artimųjų paieškos, kalinių globos ir kt. problemas.

Tačiau reikšmingiausias A. Valiukėno indėlis į lietuvių antinacinę ir antibolševikinę rezistenciją buvo ryšių palaikymas tarp patriotinio pagrindžio Lietuvoje ir Lietuvos diplomatinė tarnybų Vakarų demokratinėse šalyse. Visą karo metą jis išgyveno Berlyne, nes naciai jam neleido grįžti į Lietuvą. Čia būdamas A. Valiukėnas gavo Vyriausiojo Lietuvos komiteto (vėlesnio Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto) įgaliojimus būti jo atstovu Berlyne. Naudodamasis žurnalistine patirtimi, puikiu komunikabilumu, Antanas užmezgė ryšius su Berlyne rezidavusių neutralių šalių žurnalistais ir diplomatais, kurie jo parengtas apžvalgas apie padėtį Lietuvoje bei pagrindžio dokumentus perduodavo jų atstovaujamų šalių vyriausybėms ir Lietuvos diplomatinėms tarnyboms, taip pat laisvojo pasaulio spaudai.

Antanas nebuvo vien pasyvus informacijos sistemintojas. Nors ir neturėjo teisės atvykti į Lietuvą, 1941–1944 m. tėvynėje slapta lankėsi bent penkis kartus. 1941 m. liepos mėn. atvežė K. Škirpos laišką Lietuvos laikinajai vyriausybei ir asmeniškai surinko informaciją apie

padėtį Lietuvoje, parengė išsamią ataskaitą. 1944 m. antrojoje pusėje, veržiantis į Lietuvą Raudonajai armijai, Antanas kartu su grupe rezistentų ėmėsi naujos veiklos – padėti Lietuvos ginkluotam pogrindžiui. Tačiau 1945 m. jį užgriuvo sunkūs išbandymai: balandį Berlyno šturmo metu buvo sunkiai sužeista jo žmona Laima, o po Vokietijos kapituliacijos, Berlyne prasidėjus totalinėms sovietinės kontržvalgybos akcijoms, gegužės 19 d. pateko į gaudytojų rankas. Suimant buvo rasta surinkta, tačiau nespėta perduoti informacija apie padėtį Lietuvoje ir Sovietų Sąjungoje. Laimė, kad Antaną šį kartą lydėjo sėkmė: tardymo metu jam pavyko pabėgti, tačiau liko be dokumentų ir išteklų. Netrukus jo ir draugų lietuvių pėdsakus aptiko iš Vilniaus atvykusi speciali NKVD gaudytojų grupė. Birželio 9 d. A. Valiukėnas buvo vėl suimtas ir netrukus atgabentas į Vilnių. Čia ilgai tardytas ir 1946 m. kovo 19 d. Lietuvos SSR NKVD kariuomenės tribunolo nuteistas dešimčiai metų kalėjimo ir penkeriems metams tremties. Kalėti išgabentas į Tolimuosius Rytus. A. Valiukėnas nežinomomis aplinkybėmis mirė ar buvo nužudytas 1946 m. liepos 16 d. Mirties vieta KGB dokumentuose nurodoma Ivdelagas, stovykla N-240 (Sverdlovsko sritis).

Tremtinės dalia lydėjo ir jauniausiąją Antano seserį Eleną Valiukėnaitę, gimusią 1922 m. Besimokydama pradžios mokykloje, padedama vyresnių brolių ir seserų, Elena savarankiškai pasiruošė ir įstojo į antrą gimnazijos klasę. Brandos atestatas išrašytas 1940 m. birželio 14 d. Išleistuvių šventę nutraukė į Uteną įvažiavę sovietų tankai. Po gimnazijos Elena mokėsi trumpalaikiuose pedagogikos kursuose Vilniuje. Prieš pat karo pradžią dirbo vaikų darželio vedėja Varniuose, ten ją ir užklupo prasidėjusi karo audra. Nuo 1941 m. rugsėjo iki 1943 m. lapkričio dirbo mokytoja Aponiškyje (Utenos apskr.), vėliau paskirta į Taurijėnų progimnaziją (Ukmergės apskr.).

Čia dirbdama ji tapo partizanų ryšininke, turėjo Valdutės slapyvardį. Artimai bendravo su patriotiškų nuotaikų mokytoja Valentina Budnikiene, kurios vyras Florijonas Budnikas buvo partizanas. Abu Budnikai 1945 m. liepos 26 d. žuvo. Jie – buvusio Kauno miesto savivaldybės politiko Gedimino Budniko tėvai, o Elena Valiukėnaitė – jo krikštamotė. 1945 m. rugsėjo 5 d. Elena (Valdutė) buvo suimta kartu su kitomis mokytojomis – O. Grigalavičiūte ir V. Jankauskaite. Vienintelis

įkaltis – kratos metu knygoje rastas partizanų sveikinimas su šventomis Kalėdomis: „Valdute, tikros laimės per šv. Kalėdas ir Naujus 1945-uosius metus. Broliai Žygaudas ir Radvilėnas. 23/XII. 44.“ Šis atvirlaiškis, patvirtinęs jo savininkės ryšį su Lietuvos partizanais, liko visiems laikams „įkalintas“ Elenos baudžiamojoje byloje.

Suimta E. Valiukėnaitė pradžioje laikyta Ukmergės kalėjime, kuriame 1946 m. gruodžio 14 d. Karo tribunolas nuteisė ją dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties. Elenos nelaisvės kelias per Vilniaus Lukiškių kalėjimą, Izvestkają (Žydų autonominė sritis), per Ochotsko jūros uostą Buchta Vanino nusitęsė iki Magadano. Šiame Kolymos centre ir apylinkių lageriuose prabėgo ilgi katorgos metai. Kartu su kitomis politinėmis kalinėmis (lietuvėmis, ukrainietėmis) ji kirto įšalusią žemę „komunizmo statybų pamatams“, virė smalą ir smalavo tuos „pamatus“, karjeruose į vagonėlius krovė molį, tampė skiedinį statyboms, mediniais pagaliais „kasė“ bulves ir t. t. Elena prisimena, kad ilgą laiką artimiesiems į Lietuvą buvo leidžiama pasiųsti tik vieną laišką per metus, ir ne ilgesnį kaip vieno puslapio. Kalėjimuose ir lageriuose Elena išbuvo devynerius metus – iki 1955 m. rugsėjo 5 d.

Į Lietuvą grįžusios Elenos paso, kaip ir visų kitų buvusių „zekų“ pasų, grafoje „Ypatingos atžymos“ buvo ranka įrašyta rusiška frazė „położeniya o pasportach“. Žinovui šis įrašas reiškė, kad asmuo buvo teistas. Jį perskaitęs sovietinis kadrų skyriaus viršininkas „pamiršdavo“ pažadą priimti į darbą. Tik 1967 m. ištekėjusi už J. Budniko, sovietmečiu taip pat persekioto doro, darbštaus ir sąžiningo žmogaus, to įrašo pase atsikratė. Pakeitusi pavardę, dirbo elektros kontroliere, vėliau Utenos trikotažo fabrike. Buvo aktyvi *Carito* bei Politinių kalinių ir tremtinių organizacijos narė. Parašė atsiminimus, jų rankraštis saugomas Mečislovo archyve. Elena Valiukėnaitė-Budnikienė mirė 2017 m. eidama 96-uosius metus.

## VAIKYSTĖ

Mečislovo mama, vyriausioji Jurgio Valiukėno ir jo pirmosios žmonos Teofilės Tumėnaitės duktė Filomena (1903–1944), labai gerais pa-